

KÍNAI RITKAFÖLDFÉM- ÉS EGYÉB NYERSANYAG- KORLÁTOZÁSOK (KÍNA KONTRA EU, USA, JAPÁN)

MONOPÓLIUM ÉS PROTEKCIONIZMUS KONTRA SZABAD VERSENY A NEMZETKÖZI JOGBAN ÉS KERESKEDELEMBEN

SIMAY ATTILA ENDRE
egyetemi adjunktus (KRE ÁJK)

1. A vita tárgya

A jelen munkában tárgyalt jogesetben érintett nyersanyagok az úgynevezett ritkaföldfémek, illetve még a vita tárgyát képezte a volfrám és a molibdén is. Ezen nyersanyagok különböző formájú kínai exportkorlátozásáról az Európai Unió (EU) kért konzultációt a Világkereskedelmi Szervezetben (WTO) Kínával szemben 2012. március 13-án. A konzultációhoz március 22-én az USA és Japán is csatlakozott.¹ Tehát a nemzetközi jog területén belül alapvetően a nemzetközi kereskedelmi jog egyik aktuális esete kerül górcső alá. A WTO vitarendező testületének döntésén kívül azonban szintén kitérve az ügy gazdasági és politikai vonatkozásaira is, tekintettel arra, hogy az ügyet ezen keretek vizsgálata teheti jobban érthetővé.

A ritkaföldfémek csoportjába tartoznak a periódusos rendszer 57-71 rendszámú elemei, a lantántól a lutéciumig, amelyeket lantanidáknak hívnak és ehhez veszik még a szkandiumot és a ittriumot. A jelenleg érvényes besorolás szerint ritkaföldfémről összesen tizenhétféle létezik: szkandium, ittrium, lantán, cérium, prazeodímium, neodímium, prométium, samárium, eurórium, gadolínium, terbium, diszprózium, holmium, erbium, túlium, itterbium és lutécium. Ami pedig az elektronikai ipart illeti, ebből a tizenhét elemből hat fontos igazán. A szkandium jodidja a higanylámpák fénynövelő adaléka, intenzív fénye miatt roppant hatékony napfénypótló fényforrás. A diszprózium jodidját és bromidját szintén fényforrásokban használják. Ezzel a ritkaföldfémrel helyettesíthető a hibridautók villanymotorjának mágnesében a neodímium akár 6 százaléka is.²

¹ *China — Measures Related to the Exportation of Rare Earths, Tungsten and Molybdenum*, Genf, WTO, 2015. Letöltve: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds432_e.htm#bkmk432r (2016.12.15)

² TÓBIÁS Gábor: A mindenütt jelenlévő ritkaföldfémek. *Villanyszerelők Lapja*, 2012. május. Letöltve: <http://www.villanyszaklap.hu/lapszamok/2012/majus/1750-a-minde- nuett-jelenlev-ritkafoeldfemek> (2016.12.15.)

De a radioaktív prométium rendkívül kis mennyiségben fordul elő a természetben, ezért a ritka fémekből 16-ot bányásznak a világon. Az egész hi-tech iparban alkalmazzák ezeket az anyagokat, mivel a ritkaföldfémeket elsősorban a fejlett technológiai területeken, így az elektronikai és elektro-technikai iparban, a hibrid járművekben, a rakéták irányítóberendezéseiben, a repülőgépek sugárhajtóműveiben, a műholdakban és kommunikációs berendezésekben, a haditechnikában, a táblaszámítógépekben alkalmazzák, de még a szélerőművek belső szerkezetét is ilyen mágnesek tartják össze.³

2. Monopol piac

A ritkaföldfémek kitermelése az 1960-as évek derekán kezdett jelentőssé válni, ekkoriban kapcsolódott be az USA is ezeknek a bányászatába. Közel húsz éven át az Egyesült Államok uralta a piacot, ám 1985-ben Kína is megjelent a piacon, mint kitermelő. Mindez nagy változást okozott, mivel a kínaiak több mint ötven százalékban az úgynevezett nehéz ritkaföldfémeket bányászták, melyek iránt egyre nőtt, és a mai napig növekszik a kereslet. 2000-re viszont az USA lelőhelyei szinte teljesen beszűkültek.⁴

A geológiai felmérések szerint a világ ritkaföldfém-tartalékának 37-48 százaléka van Kínában (ez gyakorlatilag egyetlen hatalmas lelőhelyet takar a mongol határ közelében), de jelentős kitermelhető készletek vannak még Dél-Afrikában, Indiában, Kaliforniában, Ausztráliában, Grönlandon és Brazíliában is. Ennek ellenére szinte kizárólag Kínában bányásznak ritkaföldfémeket, 2009-es adatok szerint évi 129 ezer tonnát, miközben a világtermelés 132 ezer tonna volt. Tehát ritkaföldfémeket gyakorlatilag csak Kínában bányásznak, a világtermelés 97 százaléka származik innen.⁵ Kína nem véletlenül jutott uralkodó piaci helyzetbe, hanem hosszú távú iparpolitikai fejlesztéseinek köszönhetően, tehát épp azon hosszú távú tervezés segítségével, amelyet a nyugati kapitalizmus következetesen elvet. A piaci erőfölénnyel pedig élni is szoktak, ebben viszont Kína sem más, mint a nyugati kapitalista országok.⁶ A fejlett gazdaságok nagyban függenek a kínai ritka földfém ellátástól, hiába kis

³ INZELT György: A periódusos rendszer aljáról az érdeklődés középpontjába. A ritkaföldfémek. *Természet Világa*, 2011, 142. évf. 11. sz. Letöltve: <http://www.termeszetvilaga.hu/szamok/tv2011/tv1111/inzelt.html> (2016.12.15.)

⁴ TÓBIÁS (2012)

⁵ Így tartja markában Kína a hi-tech ipart, *INDEX*, 2011. 08. 02. Letöltve: http://index.hu/tudomany/2011/08/02/igy_tartja_markaban_kina_a_hitech_ipart/ (2016.12.15.)

⁶ ZAJEC, Olivier: A ritkaföldfémek és Kína. *Le Monde diplomatique - Magyar Kiadás*, 2010 november. Letöltve: <http://www.magyardiplo.hu/index.php/2010-november/313-a-ritkafoldfemek-es-kina> (2016.12.15.)

piacról van szó. A világszerte kereslet folyamatosan növekedett 8-11%-kal az 1990-es évek vége óta. Aztán 2010-ban Kína 35%-kal csökkentette az export kvótákat ezen termékekre.⁷ Az ilyen erőfölénnyel való élés, illetve visszaélés viszont gazdasági szempontból megítélésem szerint felveti a monopol piacok problémáját, hiszen monopol helyzetben lévő gazdasági aktorok képesek igazán hatékonyan élni piaci erőfölénnyel.

A monopólium olyan eladót jelent egy piacon, amelynek nincsen versenytársa. A kifejezés a görög „monosz” (egyetlen) és „polein” (eladni) szavak összetételéből származik. A monopólium fogalmát egy adott termék és egy földrajzi értelemben vett hely szempontjából releváns piacon lehet értelmezni.⁸ Jelen eset kapcsán ez a monopólium Kína, amely a ritkaföldfémek, mint nyersanyagok eladási piacán tett szert monopol helyzetre. A WTO jelen esete meglátásom szerint alapvetően Kína monopol helyzetének kihasználásából adódik, miszerint egyetlen eladóként él piaci erőfölényével.

A verseny korlátozása elleni fellépésnek azonban régi hagyománya van az USA-ban. Az első antitröszt (monopolelles) törvények, majd az ezek alapján lefolytatott eljárások is az Egyesült Államokban jöttek létre, folytak le. 1890-ben a Sherman Antitrust Act teremtette meg a jogi alapokat, és 1914-ben a Clayton Antitrust Act bővítette a fellépés jogi alapját. Theodore Roosevelt, majd William Howard Taft elnöksége alatt pedig számos sikeres antitröszt eljárást folyt nagy iparvállalatok ellen (pl. Standard Oil), mely többnyire azok feldarabolásához, illetve piaci hatalmuk megtöréséhez vezetett. A klasszikus időkben Amerikában a gazdasági bázis a kis magántulajdon. A farmgazdaság, a családi tulajdonú gyár. Ezt a rendszert bontja meg a nagy iparvállalatok kialakulása, illetve térnyerése az amerikai polgárháború után, főként a monopóliumok kialakulása. Az amerikaiak a politikai versenyt féltik a monopóliumoktól, magát a demokráciát. Attól félnek, hogy a gazdasági hatalom politikai hatalommá válhat. Hogy az iparvállalatok „embere” lesz az elnök (a bíró, a sheriff).⁹

A politikai dimenzió mellett később megjelent a közgazdasági dimenzió is. Hiszen a közgazdaság-elmélet alapján a monopóliumok jóléti veszteséget okoznak. Az ár nagyobb, a kibocsátott mennyiség pedig kisebb, mint ha a piacon tökéletes verseny lenne. Ez a kimaradó jószágmennyiség a monopólium holtteher-vesztesége, amely „hiányzó” jószágmennyiség megtermelése társadalmi szempontból haszonnal járna. A monopóliumok tehát csökkentik

⁷ LIU, Hanwei - MAUGHEN, John: China's rare earths export quotas: out of the China-raw materials gate, but past the WTO's finish line? *Journal of International Economic Law*, 2010, Vol. 15, No. 4, 971-1005.

⁸ CARLTON, Dennis W.: *Modern piacelmélet*, Budapest, Panem Kiadó, 2006, 117-135.

⁹ <http://kozgaz.blog.hu/2010/04/29/antitroszt> (2016.12.15.)

a társadalom hasznát.¹⁰ A szabad verseny elősegítése, és a monopol helyzetből adódó erőfölény érvényesítésével szembeni fellépés aztán beépült a WTO joganyagába is.

3. Nemzetközi szabad kereskedelem és a jog

A nemzetközi kereskedelem szabályrendszerének megalkotása során a szabad kereskedelem és a protekcionizmus küzdenek egymással. A tökéletes szabad kereskedelem képlete, ami – tegyük hozzá – a nemzetközi kereskedelem szereplőinek érdekkülönbségei miatt csak elméletben létezik, a *laissez faire* elve alapján a piaci szereplők az államtól csak korlátozott mértékű beavatkozást várnak el. Akadályok nélkül fejt ki hatását a termelési tényezők áramlása, semmi nem gátolja a nemzetközi árucserét. A piacokon a belföldi és a külföldi termelők azonos elbánásban részesülnek, a termékeket nem különböztetik meg.

A Világkereskedelmi Szervezet célja a nemzetközi kereskedelem liberalizálása, a szabad kereskedelem gyakorlatának megvalósítása. A vám és nem vám jellegű kereskedelempolitikai eszközök fokozatos leépítése, a nem vám jellegű eszközök tarifalizálása, majd a vámtarifák csökkentése mind ebben az irányba mutat. A dohai forduló tárgyalásainak megtorpanása azonban azt jelzi, hogy a tagállamok érdekei éppen a kereskedelem szabadságfokának meghatározásában buknak el a legérzékenyebb területeken. A protekcionizmus egyelőre tehát nem törölhető ki a nemzetközi kereskedelemről.

A gazdasági globalizáció ugyanis valamilyen mértékben minden kereskedő államot sérülékennyé tesz. Minthogy a gazdasági globalizációnak nemcsak pozitív, hanem negatív hatásai vannak, a kormányok olyan kereskedelempolitikai intézkedéseket akarnak alkalmazni, amik az előnyöket maximalizálják, és a hátrányokat minimalizálják. Ezen törekvésük egyik megnyilvánulási formája a protekcionizmus. A protekcionizmus tehát állami kereskedelempolitikai intézkedések sorozata, amik az import korlátozásán keresztül a hazai termelőket és munkahelyeket védik a külföldi versenytársakkal szemben csökkentve a gazdaság világgazdasági kiszolgáltatottságát és függőségét.¹¹

Kína már az 1990-es évek elejétől kezdve tudatosan akart hazai ellenőrzést a teljes ellátási lánc felett, a bányászattól kezdve egészen a végtermékekig, amely azt eredményezte, hogy minden hi-tech terméknek a Kínai értéklánc-

¹⁰ CARLTON i. m.

¹¹ TOLNAI Ágnes: *Nemzetközi gazdaságtan*, Budapest, Grotius E-Könyvtár, 2010, 56-109. Letöltve: http://www.grotius.hu/doc/pub/LEGLKC/2010_193_tolnai_agnes_nemzetk%C3%B6zi_gazdas%C3%A1gtan.pdf (2016.12.15.)

ból kellett erednie.¹² Amint viszont majd a WTO határozatban látni fogjuk a Döntőbizottság nem annyira a monopol piacok problémája felől közelíti meg a kérdést, hanem a szabadpiac korlátozásának oldaláról, amely átvezet minket a nemzetközi kereskedelmi jog jelenleg is működő szabályrendszeréhez. Ez a szabályrendszer alapvetően a diszkrimináció tilalmára alapozva a protekcionizmust jelöli meg a szabad verseny ellenségeként, és a WTO döntéshozói is ezzel érvelnek a helyzet megítélésükor.

4. Kínai exportkorlátozás

A kínai exportkorlátozások, többnyire exportvámok és exportkvóták formájában jelentkeztek, amelyekhez további, az exportőrökkel szembeni követelmények és eljárások társultak. A kínai álláspont szerint a 15-25 százalékos exportvámok és a kiviteli kvóták a túlságosan alacsony világpiaci árak miatt szükségesek. Főként mivel a kínai álláspont szerint a világpiaci árak nem fedezik a környezetet jelentősen terhelő kitermelés költségeit.¹³

A ritkaföldfémek ugyanis alapesetben is mérgezőek, és a bányászatuk és finomításuk a világ egyik legveszélyesebb, és legdurvábban környezetszennyező dolga. A ritkaföldfém-finomítás erősen toxikus, rákkeltő, nehézfémekkel, uránnal és tóriummal szennyezett, radioaktív melléktermékeihez képest, amiket hatalmas mesterséges tavakban tárolnak a bányakomplexumok környékén. A kínai bányák becslések szerint csak savas, radioaktív szennyvízből évi tízmillió tonnát termelnek. A világ ritkaföldfém-fővárosának számító Batou környezete pár év alatt holdbéli tájjá változott, a növényzet kipusztult, a környékbeli falvakat kitelepítették, amikor a lakóknak tömegesen kezdett kihullani a hajuk, és ősültek meg az ivóvízbe szivárgó mérgező anyagok miatt.¹⁴

A korlátozásokra adott EU jogi kérés kiterjedt, de nem korlátozódott a 212-es nyolcjegyű Kínai Vám Árucikk Szabályzatára (212 eight-digit Chinese Customs Commodity Codes) és több mint 30 intézkedésre. A kérés kiterjed a hivatalos és a nem hivatalos intézkedésekre, amelyek külön-külön, illetve együttesen hozzájárultak az exportkorlátozásokhoz. A mennyiségi korlátozásokkal összefüggésben a kiviteli vámok, kiviteli korlátozások, minimális kiviteli árak, a kiviteli engedélyek követelményei és más hozzáadott követelmények és eljárások, amelyekkel megvalósult az export korlátozása. Az EU részéről a panasz indokát a kínai exportkorlátozások jelentették, miszerint a kínai

¹² MANCHERI, Nabeel A.: World trade in rare earths, Chinese export restrictions, and implications, *Resources Policy*, 2015, Vol. 46, No. 2, 262-271.

¹³ Kína eltörölte a ritkaföldfémek exportkvótáját, *HVG*, 2015. 01. 15. Letöltve: http://hvg.hu/gazdasag/20150105_Kina_eltorolte_a_ritkafoldfemek_exportkvo (2016.12.15.)

¹⁴ Lásd az 5. lábjegyzetet.

kiviteli vámok és kvóták ellentétben állnak Kína WTO-kötelezettségeivel. Nevezetesen a GATT 1994 szerződés VII, VIII, X és XI cikkelyével, valamint a Kínai Csatlakozási Jegyzőkönyve I. részének (China's Protocol of Accession) 2(A)2, 2(C)1, 5.1, 5.2, 7.2, 8.2 és 11.3 paragrafusával, továbbá a kínai kötelezettségvállalásokkal, amelyek az I. rész 1.2 paragrafusában találhatók.¹⁵ Az EU tehát vitatta ezen korlátozások jogosságát a WTO-ban, és jogi úton kívánta kikényszeríteni az exportkorlátozások feloldását.

5. Politikai előzmények

Az ügy azonban nem csak gazdasági dimenzióban érdekes és értelmezhető, hanem megtalálhatók benne a politikai motívumok is. Mivel maguk az exportkorlátozások sem kizárólag gazdasági alapon lettek bevezetve, hanem pár évvel korábban erős politikai töltéssel és retorziós jelleggel kezdte el azokat Kína alkalmazni.

A vitatott hovatartozású Diaoyu-szigetek közelében 2010 szeptember 7-én a japán parti őrség járőrhajói feltartóztattak egy kínai halászhajót, amely negyven percen belül két japán őrnaszáddal is ütközött, személyi sérülés nem történt. A parti őrség egységei végül lefoglalták a hajót, őrizetbe vették a hajó kapitányát és kihallgatásnak vetették alá. Pekingben 24 óra leforgása alatt kétszer is a külügyminisztériumba kérték Japán nagykövetét és tiltakoztak az eljárás miatt, szerdán délután pedig civilek tartottak demonstrációt a pekingi japán nagykövetség előtt. A kínai sajtó máris ingerülten reagált a történetekre, az interneten japán termékek bojkottjára jelentek meg felhívások. A jegyzetírók egyebek mellett azt hangoztatják: azzal, hogy Japán a hajóit ott járőrözteti, nem szerzett jogot a vizek és a szigetek fölötti fennhatóságra. Az eset előtt közvetlenül 2010 augusztusában Japán határozott arról, hogy 2011 márciusától 25 szigetet állami tulajdonba vesz, és közöttük vannak a Diaoyu, japánul Szenkaku-szigetek is. Ezek összfelülete 6,3 négyzetkilométer. Japán sajátjaként tartja számon a területet, amelyről a helyi sajtó Okinawa prefektúra Isigaki városának részeként tesz említést.¹⁶

Ez a nyolc, szinte lakatlan, Tajvantól mintegy 170 kilométerre északkeletre fekvő sziget Tokió fennhatósága alatt áll, ám Peking az 1970-es évek óta igényt tart rá. A korábbi halkabb követelést újabban keményebb hangok váltották fel, mintegy tükrözve az ázsiai erőviszonyok fokozatos kiegyenlítődését a sekély vizeit szűknek találó, feljövőben lévő Kína és a védekező pozícióra

¹⁵ Lásd az 1. lábjegyzetet.

¹⁶ Kínai-japán incidens: Peking súlyos következményekkel fenyegeti Tokiót, *HVG*, 2010. 09. 09. Letöltve: http://hvg.hu/vilag/20100909_japan_kinai_konfliktus (2016.12.15.)

kényszerülő Japán között. A szeptember 7-i összeütközés és az ennek következtében kifejlődött diplomáciai eszkaláció felfedte a kínai kényszerítő eszközök terjedelmét, amikor a Peking szempontjából kiemelkedő stratégiai fontosságú területet kell megvédenie. Miután egy japán bíróság szeptember 19-én meghosszabbította a kínai hajó kapitányának előzetes letartóztatását, a kínai külügyminisztérium fenyegető hangot ütött meg: „Ha Japán kitart meggondolatlan hozzáállása mellett, vessen magára.” Pekingtől Sanghajig szervezett és spontán „hazafias” tiltakozások és japán zászlóégetések egész sora követte egymást. Egészen szeptember 20-ig, amikor kiderült, mit is helyezett kilátásba a kínai álláspont: leállították a kínai ritkaföldfémek exportját a japán kikötőkbe.¹⁷

Szeptember 23-án a Kínai Kereskedelmi Minisztérium hivatalosan cáfolta, hogy leállította volna a ritka földfémek exportját Japánba. Viszont iparági vezetők közölték, hogy kínai kereskedők nem szállítanak ritkaföldfémeket Japánba az incidenst követően. Nyolc igazgató, elemző és kereskedő egybehangzóan azt mondta, hogy 2 nappal korábban Kína felfüggesztette a szállítást válaszul a kínai halászhajó kapitányának fogva tartása miatt.¹⁸ 2010. év első kilenc hónapjában Kína már 32 200 tonna ritkaföldfémeket exportált, ennek felét éppen Japánba. Később a kínai kormány úgy döntött, hogy 2011-ben tovább szigorítja a ritkaföldfémek családjához tartozó 16 fém exportját, ami azonnal pánikot keltett a piacon és a felhasználók körében.¹⁹ Ehhez járult még hozzá a kormányzatok aggodalma a Kínától való függés miatt a ritkaföldfémek esetében, hiszen még az USA F-35-ös vadászgépében is ezeket az anyagokat, összetevőket és mágneseket használják fel, aminek az alapanyagát Kínában bányásszák. Miközben pusztán piaci alapon Japán vagy az USA együtt sem változtathatta meg ezt a piacot a maguk 20%-os keresleti részesedésével.²⁰ A politikai tét tehát nagy volt, mind gazdasági, mind (biztonság)politikai szempontból is.

6. Az ügy jogi útra terelése

2011-re a ritkaföldfémek világpiaci ára rekordot döntött, amely leszorította a globális keresletet és végül a kínai exportkvóta nem lett kihasználva. A WTO előtti vitarendezési eljárást 2012 március 13-án indította el az EU, az Egye-

¹⁷ ZAJEC i. m.

¹⁸ China Is Blocking Minerals, Executives Say, *The New York Times*, 2010. 09. 24. Letöltve: http://www.nytimes.com/2010/09/24/business/energy-environment/24mineral.html?_r=1 (2016.12.15.)

¹⁹ INZELT i. m.

²⁰ MANCHERI i. m.

sült Államok és Japán. Az ügy így a WTO Vitarendezési Bizottságához (DSP) került. Kínával szemben felmerült ellenérvként az exportkorlátozások súlyos hátrányba hozzák a külföldi iparágakat, hiszen mesterségesen felemelik a kínai exporttermékek árát és a globális árakat. Főként mivel a megelőző két évben a nem elhanyagolható illegális bányák és export visszaszorításáért is sokat tett a kínai vezetés. Az EU hivatalnokai leszögezték, hogy fontosnak tekintik a környezet védelmét, amire a kínaiak hivatkoztak, azonban szerintük valójában az exportkorlátozások kevéssel járultak hozzá a környezet védelméhez, hiszen a külföldi keresletet belföldi kereslettel helyettesítették. A nyersanyagok belföldi ára tehát Kínában a növekvő belföldi kínálattal mesterségesen csökken. Így versenyelőnyhöz jutnak a kínai helyi iparok. Az USA adminisztráció szerint a 42%-ot kivető vám mellett nehéz versenyezni a külföldi vállalatoknak a kínaiakkal bizonyos iparágakban. Eközben a késztermékeken, mint a mágnesek, ez a vámtarifa kisebb.²¹ Ezzel végső soron a külföldi termelőkre nyomás hárul, hogy műveleteiket és technológiáikat Kínába helyezték át.

Az EU, az Egyesült Államok és Japán 2012-ben a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) előtt tehát azzal érvelt, hogy a ritkaföldfémekre bevezetett kínai korlátozások diszkriminatívak és a helyi felhasználók versenyt torzító előnyt hozták, ráadásul az árakat is rendkívül magasan tartják.²² A Kínával folytatott kezdeti konzultációk nem vezettek békés megoldásra. A WTO 2012 júniusában vizsgálóbizottságot hozott létre. A feleknek hatvan napjuk volt arra, hogy fellebbezéssel éljenek a vizsgálóbizottság jelentése ellen.²³

Kína alapvetően háromfajta korlátozást alkalmazott a ritka földfémek, a volfrám és a molibdén esetében: vámokat (adókat) az export különböző formáira; kiviteli kvótákat, mint mennyiségi korlátozásokat és korlátozta mely vállalatok lehetnek jogosultak ezen anyagok exportjára.²⁴ A WTO rendszernek ugyanakkor a lényege a mennyiségi korlátozások tilalma, ezért Kínának eleve halvány esélye volt csak megnyerni a pert. Egy 2010-es elemzés a védhetőséget a XI cikkely 2(a) pontjában is látta, amely engedné az ideiglenes korlátozásokat kritikus hiány esetében, és még ez is az ideiglenesség és a kritikusság bizonyításán múlt volna. Ezért már akkor előfeltételezték, hogy a jogi út a GATT XX(a) és XX(g) cikkelyekre

²¹ China's rare earth stranglehold in spotlight, *Financial Times*, 2012. 03. 16. Letöltve: <http://www.ft.com/cms/s/0/e232c76c-6d1b-11e1-a7c7-00144feab49a.html#axzz-3vbABL2ZE> (2016.12.15.)

²² Lásd a 13. lábjegyzetet.

²³ *Kínai ritkaföldfém- és egyéb nyersanyagkorlátozások – a WTO ismét az EU javára döntött*, European Commission, 2014. Letöltve: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-293_hu.htm (2016.12.15.)

²⁴ WTO rules against China rare earth restrictions, *Metal Powder Report*, 2014, Vol. 69, No. 3, 13.

is fog irányulni, amelyek a környezet védelmére hivatkozva segíthetnek védeni a kínai álláspontot. Noha itt sem tételezték fel a kínai álláspont védhetőségét.²⁵

6.1. A WTO határozat (2014. 03. 26.)

Kína a WTO előtt azzal érvelt, hogy a korlátozó intézkedések a kimerülő természeti erőforrások megőrzésével, valamint a bányászat által okozott szennyezés csökkentésével indokolhatók. A panaszosok ezzel szemben azzal érveltek, hogy a korlátozások a kínai ipar védelmére szolgálnak, hogy az alacsonyabb nyersanyagárakkal folytassák a termelésüket.

A kiviteli vámokkal kapcsolatban Kína a GATT általános kivételeire hivatkozott (XX(b). cikkely), nevezetesen az emberi, állati és növényi élet védelmére. A WTO vizsgálat arra jutott, hogy a kínai előírások nem voltak összhangban Kína WTO kötelezettségeivel.

Az export kvóták esetében szintén az általános kivételekre hivatkozott a kínai fél (XX(g). cikkely), amely a kimerülő erőforrások védelmét tartalmazza. A vizsgálóbizottság azonban arra jutott, hogy a kínai exportkorlátozások inkább ipari célokat szolgálnak, mintsem az erőforrások megőrzését. Bár az országoknak szuverén joga, hogy rendelkezzenek természeti erőforrásaik felett, ez azonban nem jelenti azt, hogy ellenőrizhetik a nemzetközi piacokat vagy a nyersanyagok globális elosztását.

A kereskedelmi jogok tekintetében is elmarasztalta a WTO határozat a kínai felet, mivel az nem támasztotta alá kellőképpen ezek alkalmazását. A WTO tehát kimondta, hogy megkülönböztetés mentes hozzáférést kell biztosítani, azaz a kitermelő ország nem korlátozhatja a nyersanyagok értékesítését belföldi iparára, és nem hozhatja versenylőnybe hazai iparát a külföldi cégekkel szemben.²⁶

A határozat rávilágított arra, hogy a kínai kiviteli vámok és kvóták ellenében állnak Kína WTO-kötelezettségeivel, és nem indokolhatók sem környezetvédelmi, sem természetvédelmi szempontokkal. Azt egyébként sem a panaszosok, sem a vizsgálóbizottság nem vitatta, hogy Kínának jogában áll környezetvédelmi és természetvédelmi intézkedéseket hozni. A WTO-tagok ugyan maguk dönthetik el, milyen mértékben vagy ütemben használják fel nyersanyagaikat, de onnantól fogva, hogy azokat kitermelték, már a WTO kereskedelmi szabályai alkalmazandók azokra,²⁷ tehát lényegében a szabad piac és kereskedelem szabályai vonatkoznak a már kitermelt nyersanyagokra.

²⁵ LIU – MAUGHEN i. m.

²⁶ Lásd az 1. lábjegyzetet.

²⁷ Lásd a 23. lábjegyzetet.

7. Kínai kvóták eltörlése

Nemzetközi nyomásra Kína eltörölte a ritkaföldfémek tíz éven át fennálló exportkvótáját, ám a szakértők szerint nem biztos, hogy a változtatásnak jelentős hatása lesz a világpiaci árakra. A kiviteli kvóta eltörléséről a kereskedelmi minisztérium 2014 év végén döntött. A kvótarendszert a kereslet csökkenése is elavulttá tette, az elmúlt években például az export nem érte el a felső határt, sok ország ugyanis alternatívát keresett vagy – mint Japán – a ritkaföldfémek újrahasznosításával próbálkozott, de az exportpiacok lanyhulásához a 2008-as gazdasági világválság is hozzájárult. A hivatalos statisztikák szerint a tavalyi év első 11 hónapjában például 24 866 tonna ritkaföldfémeket exportált Kína, miközben a kvóta 2014-re 30 600 tonna volt. Iparági konszolidáció: 2014-ben a 6 legnagyobb kereskedelmi csoportból 3 egyesült.²⁸

A WTO rendelete Kínával szemben nem gyakorolt számottevő hatást a ritkaföldfémek piacára, amely piac így is tökéletlen, hanem politikai győzelemként is felfogható egy asszertív fejlődő gazdasággal szemben. Noha Kína számos korlátozást alkalmazott a ritkaföldfémek exportjában, ahhoz a nemzetközi kereslet elégséges volt, hogy ezek a kvóták ne kerüljenek kihasználásra. Ráadásul az elmúlt években a ritkaföldfémek ára inkább megjósolhatatlan és indokolatlannak volt tekinthető.²⁹

Az exportkorlátozások eltörlése a kínai ritkaföldfém vállalatok számára ösztönzést is jelenthet, hogy a lehetséges profit reményében növeljék a termelésüket, ez azonban valóban negatív következményekkel járhat a természeti környezetre és a ritkaföldfémek ésszerű bányászatára és felhasználására nézve. A kvóták eltörlése egyben azt is jelenti, hogy a külföldi (nem kínai) kitermelők csökkentik a kitermelésüket és ez tovább súlyosbíthatja más országok függőségét a kínai ritkaföldfémektől. Noha az mind az USA, mind Ausztrália nyitott meg újra bányákat, és az EU is programot hozott létre elsősorban afrikai bányászatra éppen ezen függés csökkentése érdekében.³⁰

8. Meglátások

A jelen jogeset meglátásom szerint rávilágít arra, hogy nem csak klasszikus értelemben egy vállalat lehet monopólium és élhet vagy élhet vissza gazdasági erőfölénnyel. A monopólium fogalma a globalizáció korában ugyanúgy

²⁸ Lásd a 16. lábjegyzetet.

²⁹ MANCHERI i. m.

³⁰ HAN, Aiping - GE, Jianping - LEI, Yalin: An adjustment in regulation policies and its effects on market supply: Game analysis for China's rare earths, *Resources Policy*, 2015, Vol. 46, No. 2, 30-42.

értelmezhető egy országra is, jelen esetben a Kínai Népköztársaságra. Amely a ritkaföldfémek bányászatát tekintve rendelkezik meghatározó piaci erőfölénnyel, miután gyakorlatilag egyedüli ellátóként értelmezhető egy országok közötti nemzetközi piacon.

A nemzetközi közösség békés együttélésére törekvés számos rendelkezéssel igyekszik kiküszöbölni az államok közötti agressziót, elkerülni a háborúk kitérését. A második világháború után az ENSZ Alapokmány 2 (4) cikkelye megtiltotta az erő használatát és azzal való fenyegetést egy másik állam területi vagy politikai integritása ellen. Az agresszió volt az első, amit olyan nemzetközi bűncselekménynek tekintett, ahol az egyéni büntetőjogi felelősséget is megállapította a Nürnbergi Háborús Törvényszék.³¹ Ugyanakkor a gazdasági harc és gazdasági nyomásgyakorlás továbbra is megmaradt az államok eszköztárában. A jelen WTO határozat meglátásom szerint abba az irányba is mutathat, hogy a jövőben a gazdasági retorziók, gazdasági agresszió alkalmazása is mind kevesebb teret nyerhet az államok közötti konfliktusok kezelésében. A kínai exportkorlátozások ugyanis jelentős mértékben japán ellen, és politikai retorzióként jelentkeztek.

Ez viszont megítélésem szerint nem lehet egyoldalú a fejlett és a kevésbé fejlett országok viszonylatában. tehát nem lehet 2014-ben megbüntetni Kínát, mert az Japánnal szemben alkalmaz kiviteli korlátozásokat, miközben a ritkaföldfémek kapcsán az ügyben nyertesként kikerülő EU és USA kereskedelmi szankciókat foganatosított Oroszországgal szemben annak vélelmezett ukrajnai szerepvállalásai miatt, mint gazdasági nyomásgyakorlás. Az EU és az USA ugyanis azzal vádolta meg Oroszországot, hogy az szeparatista tevékenységet támogat Ukrajnában, ezért több körben több gazdasági szankciót is bevezetett ellene.³²

A WTO Vitarendezési Bizottság, mint elfogulatlan bírósági platform szerepe is az adott ügy esetében kérdéses. Hiszen a piaci adatok és más elemzések is azt támasztják alá, hogy a jelen ügy esetében a kínai exportkorlátozások eltörlése nem befolyásolta érdemben a piaci folyamatokat. A Világgazdasági Szervezet tehát jogi úton kényszerítette ki egy olyan korlátozás eltörlését, amely korlátozás a valóságban nem is korlátozta a piacot. Természetesen a szelektív korlátozások elleni fellépésnek a jövőben is helye kell legyen.

Az ügynek erős politikai töltése volt a világ két legnagyobb gazdaságának vitájában. USA kontra Kína, ahol a WTO lett a vitarendezés terepe. A hitelesség megőrzése ezért kiemelt feladat lehet a WTO Vitarendező Bizottsága

³¹ WERLE, Gerhard: *Principles of International Criminal Law*, Hague, T.M.C. Asser Press, 2009, 313-317.

³² *How far do EU-US sanctions on Russia go?* BBC, 2014. Letöltve: <http://www.bbc.com/news/world-europe-28400218> (2016. 03.03.)

számára, hogy ne a fejlett gazdaságok fegyvere legyen a fejlődő gazdaságokkal szemben az akaratuk kikényszerítése kapcsán. A politikai győzelmek a jogi ügyekben rövid távon ugyanis előnyöket hozhatnak egyes országoknak, de hosszabb távon a teljes nemzetközi jog és szabályozási rendszer eróziójához vezethetnek.

Az ügy környezetvédelmi aspektusból kevésbé tekinthető példamutatónak. Dacára az érintett nyersanyagok súlyosak környezetkárosító voltának és bányászatának, ezzel a döntéssel is sokasodott azon nemzetközi bírósági döntések sora, amelyek előbbre soroltak gazdasági vagy szerződéses érdekeket, mint a környezet védelmét (v.ö. Bős-Nagymaros eset). Az USA gazdasági súlyát tekintve azonban az sem lenne szerencsés, ha a nemzetközi környezetvédelmi jog is ennek a nemzetgazdasági érdeknek a kiszolgálójává válna (v.ö. Tonhal-Delfin, Garnélarák-Teknős esetek). Hosszú távon fenntartható szabályok akkor alakulhatnak ki, ha az USA-val szemben is védhető álláspontot jelent a környezetvédelem, mint a szabad kereskedelem alóli potenciális kivétel alkalmazása.